

KIYI KORUMA ALANLARI VE YAT LİMANLARI

Atila URAS

Kıyı Mühendisi, Deniz ve Kıyı Programı Yürütücüsü
Doğal Hayatı Koruma Derneği,
Büyük Postane Caddesi No 43-45 Kat 5-6 Sirkeci, İstanbul
Tel : 0212 5282030 - Fax : 0212 5282040 e-posta: atila.uras@dhkd.org

Harun GÜÇLÜSOY

Biyolog, Bilimsel Danışman
SAD Akdeniz Foku Araştırma Grubu (AFAG) Ege Program Ofisi,
PK 12 Foça, İzmir
Tel & Fax : 0232 8123062 e-posta : sadafag@turnet.net.tr

ÖZET

Türkiye kıyılarının özellikle Ege ve Batı Akdeniz sahillerinde hızla artmakta olan yat limanı yatırımları, çoğu zaman doğal açıdan özel öneme sahip alanlara da sıçramaktadır. Bunun örnekleri arasında kaplumbağa üreme kumsalları olan Belek, Dalaman ve Akdeniz foku açısından önemli Bodrum yarımadası çevresindeki yat limanları, özellikle Yalıkavak Yat Limanı yer almaktadır.

Türkiye kıyıları, yelken ve yat turizmine uygun fiziksel ve iklimsel özelliklerinin yanında, gerek doğal zenginlikler gerekse peyzaj açısından da eşsiz öneme sahip, kısa mesafeler içinde birbiriyle bağlı karasal (kumul ve orman) ve sucul (göl, sulak alan, denizsel alan) özelliklere sahip ekosistemler mozağini barındırmaktadır. Dünyada nesli tehlike altında bulunan birçok tür için ülkemiz adeta bir son sığınak durumundadır. Bütün bunlar, bir ülke için nesilden nesile miras bırakılması gereken biyolojik ve coğrafi zenginliklerdir. Bu zenginlikler turizmin sürdürülebilirliğinin vazgeçilmez şartıdır.

1980'lerin başlarından beri yapılmakta olan çalışmalar sonucunda kıyılarımızın barındırdığı doğal değerler belirlenmeye başlanmıştır. Çeşitli yasal düzenlemeler yapılarak zengin doğal alanlar farklı koruma statülerine kavuşturulmuş, imzalanan uluslararası anlaşmalarla bu koruma çalışmaları uluslararası düzeyde Türkiye Cumhuriyeti'nin vermiş olduğu taahhütlerle de güç kazanmıştır. Ancak kamu kurumları arasındaki iletişimsizlik, turizm ve diğer yatırım planlamaları sırasında bu koruma alanlarının farkına varılmamasına ve dolayısıyla yatırımcıların mağdur olması ve sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler, bakanlıklar ve yatırımcı firmalar arasında çatışmalara sebep olmuştur.

Bu sorunların çözümü daha planlama aşamasında konu ile ilgili bakanlıkların tümünün, bu konularda çalışmalar yapan üniversitelerin, araştırma merkezlerinin, sivil toplum kuruluşlarının ve bireylerin ortak çalışması ile mümkün olacaktır. Koruma ve kullanmanın bir arada olabileceği dünyada pek çok uygulamada başarı ile kanıtlanmıştır. Sürdürülebilir turizmin ve doğal kaynakların akılcı bir biçimde kullanımının sağlanması katılımcı planlama ve geniş işbirliğinden geçmektedir.

1. GİRİŞ

Türkiye kıyıları, barındırdığı doğal kaynaklar ile özellikle batı Akdeniz'de tamamıyla tükenmiş ya da tükenmekte olan pek çok değere günümüzde de sahip olmayı sürdürmektedir. Dünyada turizmin içinde olduğu eğilimler dikkate alındığında, ülkemizin sahip olduğu değerler turizmin sürdürülebilirliğinin vazgeçilmez unsurlarıdır.

Tüm dünyada nesli tehlike altında olan adi denizkaplumbağası (*Caretta caretta*) ve yeşil denizkaplumbağası (*Chelonia mydas*) günümüzde de Anadolu kıyılarındaki kumsallara üremek üzere gelmektedirler. Türkiye kıyılarında yer alan 17 kumsal, tüm Akdeniz'de denizkaplumbağalarının ürediği en önemli alanlar arasında gösterilmektedir.

Benzer şekilde yeryüzünde en kritik derecede tehlike altında olan canlılar arasında gösterilen Akdeniz foku (*Monachus monachus*) için de Türkiye kıyıları en önemli yaşam alanlarını barındırmaktadır.

Dünyada çevre korumada "bayrak tür" olarak anılan bu iki canlıya ek olarak Akdeniz'de deniz çayıruları (*Posidona oceanica*) ile yunus ve balinalar da yine bayrak tür olarak tanımlanmaktadır. Ancak bu tebliğde, özellikle 1980'lerden sonra Türkiye kıyılarında artan kontrolsüz yapılaşma, kötü planlama ve 1993'ten sonra yetersiz ÇED Raporları sebebiyle bu uygulamaların artması ile en çok zarar gören deniz kaplumbağaları ve Akdeniz Foku yaşam alanlarına değinilecektir.

2. DENİZKAPLUMBAĞALARI VE AKDENİZ FOKU AÇISINDAN ÖNEMLİ KIYI ALANLARI

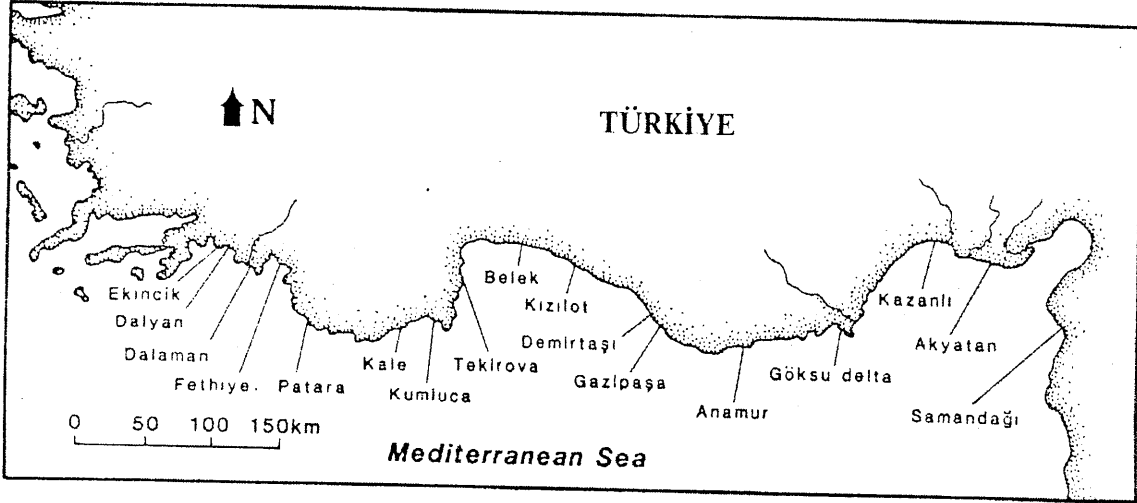
2.1. Denizkaplumbağası Üreme Kumsalları

Türkiye kıyılarında uluslararası öneme sahip 17 denizkaplumbağası üreme kumsalı bulunmaktadır. Bu alanlar, Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF), Doğal Hayatı Koruma Derneği (DHKD) ve üniversiteler ortaklığıyla hazırlanan raporun Çevre Bakanlığı tarafından sahiplenilmesi ve bu alanların Bakanlar Kuruluna sunulması neticesinde 1988 yılında ilan edilmiştir.

Tablo 1. Deniz Kaplumbağası Üreme Alanları

NO	ADI
1	Ekincik / Muğla
2	Dalyan / Muğla
3	Dalaman / Muğla
4	Fethiye / Muğla
5	Patara / Antalya
6	Kale / Antalya
7	Kumluca / Antalya
8	Tekirova – Çıralı / Antalya
9	Belek / Antalya
10	Kızılot / Antalya
11	Demirtaş / Antalya
12	Gazipaşa / Antalya
13	Anamur / Antalya
14	Kazanlı / Mersin
15	Göksu Deltası / Mersin
16	Akyatan / Adana
17	Samandağ / Antakya

Şekil 1. 17 Önemli Denizkaplumbağası Üreme Kumsalı

Denizkaplumbağası üreme kumsalları ile ilgili yasa ve yönetmelikler aşağıda sıralanmıştır:

- Kıyı Yasası
- Kıyı Uygulama Yönetmeliği
- Çevre Düzeni Planları
- Su Ürünleri Sirküleri
- Barselona Anlaşması / Deniz Kaplumbağası Eylem Planı
- 30 Ekim 1989 tarih ve 20327 sayılı Resmi Gazete
- Türkiye Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi

Denizkaplumbağası üreme kumsalları 4 ayrı bölge ile tanımlanır:

I. Koruma Bölgesi

Deniz Kaplumbağalarının yumurtlama kumsalıdır. Bu bölge her Deniz Kaplumbağası Üreme alanı için ayrıca belirlenmiş tanımları içerir.

II. Koruma Bölgesi

Yumurtlama kumsalının bitiminden itibaren kıyı kenar çizgisine kadar olan alanı kapsar. Deniz kaplumbağalarını dolaylı ve dolaysız olarak etkileyecek olumsuz faaliyetlerin olabileceği tüm kıyıyı içeren alandır.

Tampon Bölge

Kıyı kenar çizgisinden itibaren 100 m.lik alanı kapsar.

Etki alanı

Sahil şeridinin kara tarafında koşullu yapılaşmanın olabileceği alandır.

Bu alanlardaki kısıtlamalar ve koruma etkinlikleri ise:

I. Koruma Bölgesi'nde:

- Kıyı Yasası, Madde 6 (aynı zamanda bkz. Kıyı Uygulama Yönetmeliği, Madde 13)
 - Maddede tanımlanan yapı ve tesisler yapılamaz.
 - Kıyıyı değiştirecek boyutta kazı yapılamaz; kum, çakıl v.s alınmaz veya çekilemez.
 - İskele, liman, barınak, yanaşma yeri, rıhtım, dalgakıran, köprü, menfez, istinat duvarı, fener, çekek yeri, kayıkhanesi, tuzla, dalyan, tasfiye ve pompaj istasyonları gibi, kıyının kamu yararına kullanımı ve kıyı koruma amacına yönelik altyapı ve tesisler ile, faaliyetlerin özellikleri gereği kıyıdan başka yerde yapılmaları mümkün olmayan tersane, gemi söküm yeri ve su ürünleri üretim ve yetiştirme tesisleri gibi, özelliği olan yapı ve tesisler yapılabilir denmesine rağmen deniz kaplumbağası yuvalama alanlarında bu faaliyetler yasaklanmıştır.
- Kıyı Yasası, Madde 7
 - Dolgu ve kurutma yoluyla arazi kazanılamaz.
- Kıyı Uygulama Yönetmeliği, Madde 13
 - Kıyılarda uygulama imar planı yapılmadan sabit olmayan duş, gölgelik, soyunma kabini, 6 metreyi geçmeyen büfe ve kirletici etkisi olmayan fosseptik yapısını gerektirmeyen seyyar tuvalet ve ahşap iskeleler yapılabilir denmesine rağmen deniz kaplumbağası yuvalama alanlarında bu faaliyetler yasaklanmıştır.
- Kıyı Uygulama Yönetmeliği, Madde 14
 - Deniz, tabii ve sunii göl ve akarsularda sadece kamu yararının gerektirdiği hallerde ve uygulama imar planı kararı ile bu yönetmeliğin 13. Maddesinde belirtilen yapı ve tesislerle, sosyal ve teknik altyapı tesislerinin yapılabilmesi amacıyla doldurma ve kurutma işlemi yapılarak arazi kazanılabilir denmesine rağmen deniz kaplumbağası yuvalama alanlarında bu faaliyetler yasaklanmıştır.
- Deniz Kaplumbağaları İzleme ve Değerlendirme Komisyonu kararları
 - Kum çıkarılamaz ve kumulların şekli değiştirilemez.
 - Araç ve binek hayvanı ile dolaşamaz.
 - Kumsala gölgelik ve kazık çakılamaz, kum kazılamaz, kum üzerinde eğlence amaçlı yuvalara zarar verecek, kumsalı ve denizi kirletecek davranışlar yapılamaz.

- Gece ziyaretçi girişi ve ışık kullanılması yerel idarelerce engellenecek ve bu husus gerekli önlemler alınmak sureti ile denetlenecektir.

II. Koruma Bölgesi 'nde

- Deniz Kaplumbağaları İzleme ve Değerlendirme Komisyonu kararları
- Bu alanda 1. Koruma Bölgesindeki şartlar geçerli olup, sadece sabit olmayan ve kuma çakılmayan gölgelik kullanılabilir.

Tampon Bölge 'de

- Deniz Kaplumbağaları İzleme ve Değerlendirme Komisyonu kararları
- İmar planı kararıyla konaklama hariç, günübirlik turizm yapı ve tesisleri yapılabilir.
- İnşaat çalışmaları üreme mevsimi (1 Mayıs – 30 Eylül) boyunca sadece gün ışığında yapılacaktır, geceleri inşaat çalışmaları yasaklanmıştır.
- Yumurtlama alanında görülecek karayolu kenarında ve otoparklarda motorlu araçların farlarından çıkan ışıkları engellemek için gereken peyzaj düzenlemeleri ilgili idareler tarafından yapılacak veya yaptırılarak denetlenmesi suretiyle ışıkların perdelenmesi sağlanacaktır. Ancak; can ve mal güvenliği açısından zorunlu hallerde izne bağlı ve geçici olarak yükseltilebilir. Bu durumlarda gerekli perdeleme işleminin yapılması zorunludur. İç ışıklandırma ise, mevcut veya yapılacak tüm yapılaşmalarda, yapıların kumsaldan görülebilen bölümlerinde ışığın sızmasını önleyici tedbirler alınacaktır (Perde, panjur, jaluzi, renkli cam)

Etki Alanı 'nda

- Deniz Kaplumbağaları İzleme ve Değerlendirme Komisyonu kararları
- Bu alanda, tampon bölgenin 2, 3 ve 4. Maddelerinde belirtilen hususlara uymak kaydı ile imar planına uygun yapı yapılabilir.

Görüldüğü gibi yasalarda oldukça açık olarak belirlenmiş olan koruma kurallarına rağmen yakın geçmişte 17 alan içerisinde yer alan kumsalların bir kısmında Yap-İşlet-Devret modeli ile Yat Limanı yatırımları planlanmıştır. Belek ve Dalaman'da yapılması planlanan bu limanlarla ilgili projelendirme, ÇED ve benzeri çalışmalar uluslararası anlaşmalar (Barselona Anlaşması, Bern Anlaşması), SİT kararları ve yukarıda söz edilen denizkaplumbağası üreme kumsalları ile ilgili mevzuat nedeniyle özellikle yatırımcının mağduriyeti ile sonuçlanmıştır.

2.2. Akdeniz Foku Yaşam Alanları

Akdeniz fokları 20. yüzyılın başına kadar tüm Akdeniz kıyıları ile doğu Atlantik kıyılarında Portekiz'den Batı Afrika sahillerindeki Senegal'e kadar 1000'lerle ifade edilen bir nüfusa sahip olarak serbestçe yaşamlarını sürdürüyordu. Ancak aşırı avlanma, yaşam alanları kaybı ve deniz ekosisteminin bozulması nedeniyle türün dünya dağılımı daraldı ve nüfusu hızla azaldı. Akdeniz foku bugün dünyada sadece Yunanistan, Türkiye, Fas, Moritanya ve Maderia Adaları'nda yaşamakta olup toplam nüfusu 450 ile 500 arasında tahmin edilmektedir. Moritanya sahillerindeki Akdeniz fokları gerçek bir fok kolonisi özelliği göstererek birlikte yaşamakta popülasyonu ise insan baskısı nedeniyle birlikte bulunmak yerine çoğu zaman tek tek dolaşma ve yaşama şeklini seçmeye zorlanmışlardır.

Akdeniz fokü dñnyada birbirinden kopuk 2 ana bölgede yaşamaktadır:

1. Atlantik Nüfusu (Moritanya kıyıları, Maderia Adaları ve Fas)
2. Akdeniz Nüfusu (Yunanistan, Türkiye ve Batı Akdeniz)

Türün en büyük popülasyonu Ege Denizi'ndedir. Dolayısı ile Akdeniz fokunun Akdeniz'de soyunu sürdürebilmesi ve ekosistemde varlığını koruyabilmesi esas olarak 2 ülkenin elindedir: Türkiye ve Yunanistan. Bir dünya mirası olan Akdeniz fokunun korunmasında Türkiye önemli bir ülke konumundadır.

Türkiye'de yapılan çeşitli bilimsel çalışmalarda bireysel tanımlama yolu ile 31-44 arasında Akdeniz fokü bireyi tanımlanmış olup, kıyılarımızda 100'den az fok yaşadığı tahmin edilmektedir ki dünyadaki fok popülasyonunun 450-500 olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu sayı önemli bir yer tutmaktadır. Akdeniz fokü dağılımı kıyı boyunca süreklilik yerine belirli bölgelerde yoğunlaşma özelliği göstermektedir. Türkiye kıyılarında foklar:

1. Karadeniz'de: Samsun Yakakent ile Bartın Boğazı arasında,
2. Marmara'da: Marmara Adaları ve Mola Adaları ile Biga Yarımadası kuzey sahillerinde,
3. Ege'de: Gelibolu Yarımadası Ege kıyıları ile Behramkale arasında ve Yeni Foça ile Datça arasında,
4. Akdeniz'de: Datça ile Kemer arasında, Alanya ile Taşucu arasında ve Hatay Samandağ ile Suriye sınırı arasında, kalan sahillerde var olma mücadelesi vermektedir.

Türkiye, imzaladığı Barcelona (1976) ve Bern (1979) Anlaşmalarına göre, arasında Akdeniz Foku'nun da bulunduğu dünya çapında soyu tehlike altında olan türleri, yaşam alanları ile birlikte korumak zorundadır. Ulusal mevzuata göre, tür bazında, 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu kapsamında Su Ürünleri Sirküleri gereğince, 1979 ve 3167 sayılı Kara Avcılığı Kanunu kapsamında Merkez Av Komiyonu kararları gereğince 1977'den bu yana Akdeniz fokü resmen koruma altına alınmış bir türdür. Yine tür bazında Merkez Av Komisyonu kararı gereğince 1996-97 av sezonundan itibaren Akdeniz Foku'nu öldürenler için kanuni cezalara ek olarak yüklü maddi tazminat cezaları da konmuştur. Yaşam alanı bazında SAD-AFAG'ın 1991 yılında Ulusal Fok Komitesi'ne önerisi üzerine Su Ürünleri Sirkülerinde o tarihten itibaren Akdeniz Foku mağaralarına her türlü vasita ile girmek, dalmak ve ışık kullanmak yasaklanmıştır.

3. SONUÇ

Kıyı planlamacı, karar verici ve ÇED konusunda yetkili kurum ve kuruluşlar ile kıyı yapılaşmasında yetkileri olan, onay ve görüş veren Turizm, Ulaştırma, Orman, Kültür, Çevre, Bayındırlık ve İskan Bakanlıkları ile Belediye başkanlıkları, Valilik ve Kaymakamlıklar ile DPT, kıyılarla ilgili her türlü altyapı ve yatırım planlaması aşamasında ilgili ulusal mevzuat ve uluslararası anlaşmaları göz önünde bulundurmalı ve çok sıkı bir değerlendirmeden geçirmelidirler.

Aslında yukarıda bahsedilen türler, yaşam alanları ile ulusal ve uluslararası koruma mevzuatı yıllardır bilinen konulardır. Gerek ilgili kamu kurumları, gerek Sivil Toplum Örgütleri, gerekse üniversite, enstitü ve bireylerin çabalarının sadece türlerin korunmasına yönelik olduğunu düşünmek oldukça yanlıştır. Bu türlerin varlıkları, bozulmamış doğa için bir gösterge, sürdürülebilir kalkınma ve turizm için ise birer garantidir.

Planlama ve yatırım ile ilgili olarak yerel halk, STK'lar, kamu kuruluşları ve yatırımcıları birbirine düşürebilen sorunların çözümü, daha planlama aşamasında konu ile ilgili bakanlıkların tümünün, bu konularda çalışmalar yapan üniversitelerin, araştırma merkezlerinin, sivil toplum kuruluşlarının ve bireylerin ortak çalışması ile mümkün olacaktır. Koruma ve kullanmanın bir arada olabileceği dünyada pek çok uygulamada başarı ile kanıtlanmıştır. Sürdürülebilir turizmin ve doğal kaynakların akılcı bir biçimde kullanımının sağlanması, katılımcı planlama ve geniş işbirliğinden geçmektedir. Sivil Toplum Kuruluşları olarak sahip olduğumuz tüm bilgi, tecrübe ve işgücünü doğal kaynakların akılcı kullanımı yolunda işbirliğine sunmaya hazır olduğumuzu tekrarlarız.

KAYNAKLAR

URAS, A., GÜÇLÜSOY, (1999), Dalaman Yat Limanı Araştırma Gezisi Raporu, *DHKD-SAD ortak yayını*

KIRAÇ, C., ve diğerleri, (1997), Türkiye'nin Önemli Akdeniz Foku Alanları; Kıyı Planlamacıları İçin Bir Rehber, *Türkiye'nin Kıyı ve Deniz Alanları I. Ulusal Konferansı, Türkiye Kıyıları 97 Konferansı Bildiriler Kitabı; 24-27 Haziran 1997; Ankara, E. Özhan (editör), sayfa 399-409*

RAPOR (2000), Türkiye'de Alan Koruma İçin Geliştirilmiş Yasal Düzenlemeler ve Alan Statüleri, *(Yayınlanmamış Rapor)*

